

УЧАСТЬ ЙОГАННА БУГЕНХАГЕНА У ПІЗНІЙ РЕФОРМАЦІЇ

С.А. Каріков

канд. іст. наук, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Університет цивільного захисту України, м. Харків

Йоганн Бугенхаген (1485-1558) – один з найближчих соратників Мартіна Лютера, активний учасник євангелічного руху в Німеччині. Особливо велику роль він відіграв у часи пізньої Реформації, коли нове вчення почало набувати інституціонального оформлення. Після придушення Селянської війни 1524-1525 рр. відбулося посилення позицій німецьких князів – як католиків, так і лютеран. Водночас збереглося прагнення бюргерів завершити реформування церкви. Ці тенденції і визначили головний зміст завершального етапу євангелічного руху.

На наш погляд, відлік пізньої Реформації в Німеччині слід розпочинати з кінця 20-х рр. XVI ст. Саме в цей час, після Першого Шпеерського рейхстагу 1526 р., імператорська влада дозволила місцевим правителям „діяти так, щоб згодом дати відповідь перед Богом та імператором”. Тим самим позиції Католицької Церкви певною мірою були послаблені. Проголошення написаного Меланхтоном в 1530 р. „Аугсбурзького віросповідання” та утворення в 1531 р. Шмалькальденського союзу, який об’єднав євангелічних князів та ряд імперських міст, засвідчили поширення протестантизму в німецькому суспільстві.

В цей час розпочалося офіційне впровадження принципів Реформації в життя шляхом написання і затвердження євангелічних церковних статутів. Цей процес нерозривно пов’язаний з іменем Йоганна Бугенхагена, який з 1528 р. почав працювати в містах та князівствах Північної Німеччини. Вже в перших статутах, написаних ним для Брауншвейга (1528), Гамбурга (1529) і Любека (1531), були обґрунтовані головні принципи нової церковної організації. До них належали: підтвердження незалежності від Ватикану; характеристика головних таїнств – хрещення та причастя; структура євангелічної організації, всі члени якої (суперінтенденти, ад’ютори, парафіяльні священнослужителі) були перш за все проповідниками; зв’язок між територіальною громадою і проповідниками, кандидатури яких пропонували самі віруючі; реформування богослужіння, де головне місце тепер посіли тексти Біблії та духовні співи. Бугенхаген висунув у статутах ідеї реформування системи добродійності та переглянув навчальну програму міських шкіл. Ці принципи стали визначальними для подальшого розвитку Євангелічної Церкви Німеччини.

На Трептовському ландтазі 1534 р. було ухвалено рішення запросити Бугенхагена до Померанії для проведення Реформації і огляду стану церков. Відгукнувшись на це запрошення, реформатор на деякий час повернувся до рідної землі (він народився в Померанії і в 1504-1520 рр. був ректором школи у Трептові). В Померанії Бугенхаген працював півроку – із січня до червня 1535 р., здійснивши за цей час візитації ряду міських церков і монастирів. Імовірно, він вже був знайомий з цими закладами: адже ще в 1518 р., виконуючи розпорядження герцога Богіслава написати церковну історію регіону, майбутній реформатор довелося попрацювати в архівах, наслідком чого і стала праця „Померанія” [5, S. 123-146].

Утверджуючи в Померанському євангелічному статуті головні принципи євангелізму, реформатор водночас намагався врахувати до певної міри й інтереси прибічників старої віри. Зокрема, він висунув пропозицію надати матеріальне

забезпечення літнім монахам, які за віком вже не могли працювати. Молодим монахам могла бути надана герцогська стипендія для навчання у Віттенберзькому університеті, після якого вони мали стати священнослужителями Євангелічної Церкви в Померанії [3, S. 17-19]. Отже, Бугенхаген бажав уникнути силових дій навіть щодо противників євангелізму, а також надати можливість тим, хто вагався, обрати свій подальший життєвий шлях.

У 1537 р. Бугенхаген був запрошений до Данії, де новий король Крістіан III, придушивши опір католицьких єпископів, прагнув запровадити Реформацію на принципах євангелізму [4, S. 67-70]. В Копенгагені реформатор працював до 1539 р. За цей час він написав Датський євангелічний статут і читав лекції в Копенгагенському університеті. Можна стверджувати, що співпраця між Віттенбергом і Копенгагеном відповідала сподіванням протестантських князів щодо розширення Шмалькальденського союзу. Вони справилися найближчим часом, коли в 1538 р. на зустрічі у Брауншвейзі Крістіан III пообіцяв у випадку воєнних дій надати союзу підтримку в кількості 3 тис. ландскнехтів.

Дружні стосунки між Бугенхагеном та Крістіаном III збереглися і після від'їзду реформатора з Данії. В наступні роки вони підтримували листування. В 1541 р. король запропонував Бугенхагену посаду єпископа у князівстві Шлезвіг, але реформатор відмовився, зосередившись на роботі у Віттенберзі. Однак це не означало припинення його контактів з іншими територіями Німеччини. У 1542 р. він брав участь у проведенні візитацій у Брауншвейзько-Вольфенбюттельському герцогстві і написав євангелічний статут цієї території, а в 1544 р. виконав аналогічне завдання в місті Хільдесхаймі – колишньому єпископському центрі. Хільдесхаймський статут уже розділяє функції пастора – голови парафіяльної церкви и підлеглого йому проповідника – капелана; керівником же територіальної церковної організації, головною функцією якого був контроль за дотриманням принципів Реформації, залишався суперінтендент [2, S. 841]. „Практично-теологічний” характер статутів, написаних Бугенхагеном у 40-х рр. XVI ст. можна пояснити не лише тим, що раніше набутий євангелічними священнослужителями досвід тепер офіційно закріплювався [5, S. 49], але й прагненням церковної та міської верхівки зміцнити свій вплив у бюргерському середовищі.

У 1546 р. помер Мартін Лютер (Бугенхаген був його духівником). Незабаром між протестантським та католицьким угрупованнями розпочалася Шмалькальденська війна, в якій прибічники євангелізму зазнали важких випробувань. Католики здобули перемогу у вирішальній битві під Мюльбергом (24 квітня 1547 р.), і Віттенберг було взято імператорськими військами Карла V. Тут 19 травня 1547 р. було підписано Віттенберзьку капітуляцію, яка зафіксувала перемогу католицького угруповання у Шмалькальденській війні [7, S. 149]. Проте і в цей критичний час, коли більшість прибічників Лютера виїхала через можливі репресії, Бугенхаген залишився в місті на посаді проповідника. Він спілкувався з добре знайомим йому новим курфюрстом Моріцем Саксонським, який перейшов на бік католиків, хоча до того брав участь у Шмалькальденському союзі. Можливо, збереження цих стосунків певною мірою допомогло Бугенхагену захистити інтереси міської громади. Наступного року було відновлено діяльність Віттенберзького університету, і реформатор поновив читання лекцій.

На початку 50-х рр. XVI ст. позиції протестантів у Німеччині зміцнилися. Моріц Саксонський знову приєднався до євангелічної коаліції, і після запеклих

боїв війська Карла V вимушені були відступити з деяких захоплених територій. У січні 1553 р. Бугенхаген пише Крістіану III: „Я ніколи не залишу цього міста (Віттенберга – С.К.). Тут я проповідую, читаю лекції у школах, пишу, реформую Церкву Саксонії, екзаменую, проводжу ординації, скеровую багатьох проповідників, молюся разом із нашою Церквою та довіряю все Небесному Батьку в ім'я Господа нашого Ісуса Христа” [1, S. 547]. Його твір „Звернення до всіх пасторів і проповідників Євангелія у курфюршестві Саксонському” (1556) став своєрідним підсумком реформаторської діяльності Бугенхагена. Головною ідеєю його був заклик до кожного християнина визнати свої гріхи і спокутувати їх вірою в Божу милість.

Таким чином, до останніх років життя реформатор не полишав активної діяльності. Її багатогранність дозволяє віднести Йоганна Бугенхагена до числа фундаторів Євангелічної Церкви, який поєднав у своїй діяльності теорію і практику, вирішення важливих теологічних, політичних й організаційних питань.

Література

1. Dr. Johannes Bugenhagens Briefwechsel. – Hildesheim: Olms, 1966.
2. Christlike kerckenordeninge der löffliken stadt Hildenssem // Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. – Tübingen: Mohr, 1980. – Bd. 7. Niedersachsen. Halbband 2: Teil 1. Stift Hildesheim, Stadt Hildesheim, Grafschaft Oldenburg und Herrschaft Jever. – S. 829-884.
3. Heyden H. Bugenhagen als Reformator und Visitator // Johann Bugenhagen. Beiträge zu seinem 400. Todestag. – Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1958. – S. 7-23.
4. Jensen W. Johannes Bugenhagen und die lutherischen Kirchenordnungen von Braunschweig bis Norwegen // Luther. – 1958. – Bd. 29. – S. 60-72.
5. Leder H.-G. Johannes Bugenhagen Pomeranus – vom Reformator zum Reformer. Studien zum Biographie. – Bern / Frankfurt a. M.: Lang, 2002.
6. Scholz A. Bugenhagens Kirchenordnungen in ihrem Verhältnis zueinander // Archiv für Reformationsgeschichte. – 1913. – 10. Jg. – S. 1-50.
7. Schulze W. Deutsche Geschichte im 16. Jahrhundert. 1500-1618. – Frankfurt a. M.: Lang, 1987.